

Etikk for helsefaglig praksis

Morten Magelssen, Reidun Førde, Lillian Lillemoen, Reidar Pedersen, red.

Etikk i helsetjenesten

Oslo: Gyldendal, 2021

249 s.

ISBN 9788205534605

Åge Wifstad

Helsefagenes etikk: en innføring

2. utgave. Oslo: Universitetsforlaget, 2020

151 s.

ISBN 9788215048017

Marianne Eilsø Munksgaard, Solveig Fjordside Hammild, red.

Etiske problemstillinger, dilemmaer og paradokser: for sundhedsprofessionelle

København: Gads Forlag, 2020

228 s.

ISBN 9788712058496

Michael 2021; 18: 397–401.

Bøkene *Etikk i helsetjenesten*, *Helsefagenes etikk* og *Etiske problemstillinger, dilemmaer og paradokser* er alle rettet mot etiske utfordringer i det helsefaglige praksisfeltet. Samtlige selges inn som relevante lærebøker for helseutdanningene, men fremstår samtidig svært forskjellige i tilnærming, tematikk og form. Felles utgangspunkt for alle tre er antakelsen om at helsefaglig etikk er kompleks og mangfoldig og krever situasjonsnære løsninger.

Hvordan kan man på et rimelig og rettferdig grunnlag sammenlikne og vurdere disse bøkene? Jeg velger å ta utgangspunkt i en målsetning om at helsepersonell skal kunne utøve praktisk, etisk kompetanse i helsefeltet. Hvordan kan lærebøkene bidra til dette?

Helsefaglig etisk kompetanse

En mulig måte å beskrive moralsk kompetanse på innebærer å dele den opp i fire ulike komponenter (Rest 1994):

1. moralsk sensitivitet (man må kunne fortolke situasjonen);
2. moralsk dømmekraft (man må kunne bedømme hvilke handlinger som er riktige og hvilke som er gale);
3. moralsk motivasjon (man må prioritere moralske verdier relativt til andre verdier); og
4. moralsk karakter (man må ha mot, må kunne stå imot og overkomme distraksjoner, samt klare å iverksette det man mener er riktig å gjøre).

I tråd med denne modellen kan 'helsefaglig etisk kompetanse' fungere som en samlebetegnelse for følgende fire komponenter:

1. evne til å lese helsefaglige situasjoner på en etisk sett nyansert og dekkende måte;
2. evne til å avgjøre hva etisk ladete, helsefaglige situasjoner krever av handling;
3. motivasjon til å prioritere etiske verdier relativt til andre verdier; og
4. vilje til å handle i tråd med det man bedømmer som det beste etiske alternativet, til tross for omkostninger dette kan ha for en selv og andre.

Denne kompetansen vil først og fremst utvikles gjennom helsefaglig praksis, men etikkundervisningen ved grunnutdanningene kan også målrettet forsøke å påvirke prosessen. Særlig relevant er det å rette undervisning mot delkomponentene 1–2. Ved å eksponere studentene for etisk relevante eksempler og fagtradisjonens aksepterte verdier, prinsipper og normer kan de trenes til å se likheter og gjenkjenne det etiske terrenget i egen praksis. Via kunnskap om globale, nasjonale og lokale, strukturelle og konkrete forhold som bidrar til verdimeslige spenninger blir studentene satt i stand til å skissere kartet for etisk relevante hensyn. For å sikre at dette kartet faktisk er tilpasset terrenget i konkrete situasjoner er kommunikasjonsskunnskap nyttig; dette er nøkkelen til informasjon om hva andre opplever at står på spill. Videre kan kjennskap til rammeverk for etisk analyse og beslutningsprosesser utruste studenten med verktøy til å skille mellom ulike hensyn og legge til rette for ryddige avveininger. Lærebøker kan formidle all denne kunnskapen og dermed bidra til å påvirke kompetansekompomentene 1 og 2. Lærebokforfatterne kan også formulere oppgaver som stimulerer til selvstendig refleksjon og ferdighetstrening, og engasjerende tekster kan også inspirere studenter til å ville prioritere etiske hensyn over andre hensyn

(komponent 3). Om etikkbøker planmessig kan bidra til å påvirke individuell, moralsk karakter (komponent 4) er vel kanskje mer tvilsomt.

De tre bøkene i denne anmeldelsen er alle høyst lesverdige. Men legger vi kriteriene 1–3 for etisk kompetanse til grunn for vurderingen av hvordan de kan fungere som lærebøker, treffer de noe ulikt.

Etikk i helsetjenesten

Boka *Etikk i helsetjenesten* er redigert av helseutdannede akademikere med tilknytning til Senter for medisinsk etikk ved Universitetet i Oslo. Boka består av 21 kapitler og inkluderer 12 forfattere, iberegnet redaktørene selv. Bokas kapitler tar opp en rekke ulike etiske problemstillinger som oppstår i helsefeltet når, for eksempel, kravet om å respektere autonomi møter behovet for tvang, ny teknologi oppstår, fremmede kulturer møtes og behovet for å sikre folkehelsen krever makt. Problemstillingene er velkjente fra den internasjonale litteraturen og er godt egnet i en innføringsbok i etikk. Ulempen ved å organisere boka i ulike tematikker er naturligvis at dette kun vil være et utvalg, og andre etiske problemstillinger risikerer dermed å gå under radaren, eller alternativt oppfattes som mindre viktige, hos studentene.

En redegjørelse for hvorfor redaktørene har valgt å gå for akkurat det utvalget boka består av, kunne ha vært nyttig for leseren. Uansett, bokas mange spesifikke tematikker vil kunne bidra til å utvikle studentenes evne til å gjenkjenne etiske hensyn i helsefaglige kontekster (komponent 1). Boka redegjør også godt for analyseverktøy, refleksjonsgrupper og arbeid i kliniske etikkomiteer. Dette er til hjelp for studentenes evne til å nå etiske konklusjoner (komponent 2). Redaktørene har også tatt et vellykket grep ved å sikre leseren et minimum av kjennskap til den teoretiske etikk-litteraturen, sørge for analytisk klarhet i stoffet ved å definere sentrale begreper, samt ved å legge til rette for en pedagogisk og engasjerende utforming av samtlige kapitler. Kapitlene starter med beskrivelsen av et 'case' som fanger den praktiske relevansen av den påfølgende teksten. Noen kapitler har en nyttig oppsummering, og samtlige avslutter med studiespørsmål og referanseliste. Flere av kapitlene bygger på tidligere, ulike utgivelser, men boka fremstår like fullt helhetlig og hvert kapittel godt integrert og bearbeidet.

Helsefagenes etikk: en innføring

Helsefagenes etikk: en innføring er til tross for sitt kortfattede format et imponerende stykke arbeid. Boka favner ikke bredt tematisk, men den er bygget opp på et snedig vis. Steg for steg skisseres grunnlaget for samfunnsoppdraget, lovgrunnlaget, menneskelig autonomi, fortolkninger av 'pasientens beste' og forståelse for pasientens verden og sårbarhet. Samlet utgjør disse hensynene forhold som omslutter det etiske handlingsrommet for helsepersonell. Forfatteren rydder i betingelsene som former det komplekse, etiske praksisfeltet for leseren. Han løfter frem abstrakte sammenhenger og inviterer til refleksjon som utvider leserens forståelse av hva det er som former helsefaglig etikk. Til tross for sine få sider blir boka derfor aldri snever.

Boka fremstår som spesielt egnet til å nyansere helsepersonells selvforståelse av egen profesjonalitet i møter med etiske utfordringer. Grepet med å klargjøre de ulike lagene av betingelser for profesjonelle avgjørelser er velegnet til å påvirke studentenes evne til både å identifisere etiske forhold og begrunne avveininger (komponent 1 og 2). Det tydelige fokuset på den *profesjonelle* konteksten kan også påvirke helsepersonells motivasjon til å handle på profesjonelle etiske verdier (komponent 3). Boka belyser i noe mindre grad mangfoldet av spesifikke, etiske tematikker som preger helsefaglig praksis. Jeg har ingen betenkeligheter med å anbefale denne boka, men antar samtidig at helsepersonell med praksiserfaring vil ha størst utbytte av den. Sann sett kan den fungere spesielt godt for videre- og etterutdanningene, og gjerne i tospann med den mer tematikk-orienterte boka *Etikk i helsetjenesten*.

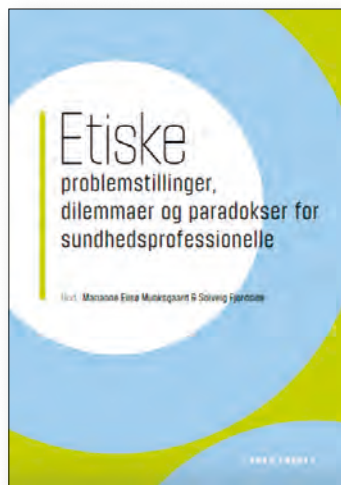
Etiske problemstillinger, dilemmaer og paradokser

Denne boka består av en innledning og 15 kapitler og involverer til sammen 19 forfattere. Alle kapitlene begynner med en oppsummering, og avslutter med en tydelig avrundning og referanseliste. Dette skaper sammenheng og helhet på tvers av bidrag med tematisk svært ulikt innhold.

Hensikten med boka er ikke å foreskrive etiske løsninger, men snarere å løfte opp etiske utfordringer i helsevesenet for refleksjon. Her innfrir den. Leseren presenteres for en rekke ulike perspektiver på hvordan etikken utfolder seg i skvis mellom helsesystem, -personell og pasienter. Boka består av en rekke interessante kapitler som, for eksempel, etiske utfordringer i helse-tjenestens møte med ulike levekår, etikk og klinisk lederskap, og etikkens

kår på telemedisinens betingelser. Bokas styrke er at den ikke lukker seg rundt konklusjoner om 'hva som bør gjøres', men inspirerer snarere til et utforskende og åpent blikk for etiske hensyn og fordringer som åpenbarer seg i helseverdenens kriker og kroker. En svakhet ved boka er imidlertid det språklige presisjonsnivået enkelte steder. Selv om flere av forfatterne for eksempel gir en klargjørende definisjon på begrepet 'etisk dilemma', så anvendes det med mindre presis mening i andre kapitler. En definerende begrepsbruk av tittelens sentrale begreper 'etiske dilemma', 'etiske problemer' og 'etiske paradokser' hadde vært nyttig i innledningskapitlet. Det kunne ha fungert samlende for bokas tematisk sett svært ulike bidrag. Kapitlene er utforskende i stilen og fremstår mer som selvstendige bidrag til etikkforskningen.

Dette taler imot å bruke boka til innføring i etikk i grunnutdanningene. Flere av kapitlene krever også at man allerede besitter noe grunnleggende, teoretisk etikk-kunnskap. Bokas omdreining rundt etiske utfordringer kan imidlertid påvirke ferdigheter i å lese helsefaglige situasjoner på etisk sett nyanserte vis (komponent 1), og kapitlene kan fungere som nyttig bakgrunnsmateriale for organiserte diskusjoner ved utdanningene og i praksisfeltet.

Litteratur

Rest JR. Background: Theory and Research. I: Rest JR, Narváez D, red. *Moral Development in the Professions: Psychology and Applied Ethics*. New York & London: Psychology Press, 1994: 1–26.

Kristine Børøe
kristine.baroe@uib.no

Kristine Børøe er professor ved Institutt for global helse og samfunnsmedisin, Universitetet i Bergen.